

СИЛАБУС ВИБІРКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПОЛІТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ»

Ступінь вищої освіти - Бакалавр
Спеціальність 053 Політична психологія
Освітня програма «Психологія»
Рік навчання III, семестр VI
Форма здобуття вищої освіти денна
Кількість кредитів ЄКТС 4
Мова викладання українська

Лектор навчальної
дисципліни
Контактна інформація
лектора (e-mail)
URL ЕНК на
навчальному порталі
НУБіП України

САДОВА МИРОСЛАВА

Sadova83@ukr.net

<https://elearn.nubip.edu.ua/course/view.php?id=3645>

ОПИС ВИБІРКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Дисципліна «Політична психологія» є вибірковою серед навчальних дисциплін ОП «Психологія», важлива для вивчення інших галузей психології. Під час її вивчення студенти отримують уявлення про психологічні компоненти (настрої, думки, почуття, ціннісні орієнтації тощо) політичної життєдіяльності суспільства, що формуються і виявляються на рівні політичної свідомості націй, класів, соціальних груп, урядів, індивідів і реалізуються в їхніх конкретних політичних діях.

Дисципліна забезпечує розуміння механізмів формування політичних уявлень у масових, групових та індивідуальних суб'єктів влади; надання інформації, важливої для вирішення практичних проблем щодо політичної участі, політичного лідерства, політичних цінностей та настанов; мотивів, що впливають на політичну поведінку, індивідуальну, групову та масову свідомість; розвиток уміння добирати методи для вивчення політичного лідерства, політичних цінностей та установок, мотивів, що впливають на політичну поведінку, політична соціалізація, індивідуальної, групової та масова політичної свідомості; формування професійного психологічного мислення (знання психології політичного індивіда, проблематики психології влади і політичної еліти).

Набуття компетентностей:

загальні компетентності (ЗК):

- ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- ЗК2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності психолога в різних сферах практики.
- ЗК3. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.
- ЗК4. Здатність вчитися, оволодівати сучасними знаннями у тому числі в полікультурному просторі.
- ЗК5. Здатність бути критичним і самокритичним, критично сприймати інформацію, оцінювати хід та результати власної професійної діяльності.
- ЗК6. Здатність приймати обґрунтовані рішення у ситуаціях власної професійної діяльності.
- ЗК7. Здатність генерувати нові ідеї (креативність) у професійній сфері.
- ЗК8. Навички міжособистісної взаємодії як у повсякденному, так і професійному житті.
- ЗК9. Здатність працювати в команді, уміння організувати роботу команди.

ЗК10. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК11. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

фахові (спеціальні) компетентності (ФК):

СК1. Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології.

СК2. Здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ.

СК3. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків людини на різних вікових етапах її розвитку, а також різних груп (у тому числі в контексті організації заходів раннього втручання).

СК4. Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел, у тому числі іншомовних.

СК9. Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну роботу відповідно до запиту.

СК10. Здатність дотримуватися норм професійної етики.

СК11. Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.

Програмні результати навчання вибіркової дисципліни:

ПРН 1. Аналізувати та пояснювати психічні явища в нормі та патології, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання.

ПРН 2. Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ, можливості їх коригування у контексті професійних завдань.

ПРН 3. Здійснювати пошук інформації з різних джерел, у т.ч. іноземних та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, для вирішення професійних завдань.

ПРН 10. Формулювати думку логічно, доступно, дискутувати, обстоювати власну позицію, модифікувати висловлювання відповідно до культуральних особливостей співрозмовника.

ПРН 13. Взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові відмінності.

ПРН 14. Ефективно виконувати різні ролі у команді у процесі вирішення фахових завдань, у тому числі демонструвати лідерські якості.

ПРН 15. Відповідально ставитися до професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.

ПРН 16. Знати, розуміти та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога.

ПРН 17. Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності, мати активну громадську позицію та патріотичне ставлення до своєї країни.

ПРН 18. Вживати ефективних заходів щодо збереження здоров'я (власного й оточення) та за потреби визначати зміст запиту до супервізії.

СТРУКТУРА ВИБІРКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема	Години (лекції/ практичні/ самостійна робота)	Результати навчання	Завдання	Оцінювання
Змістовний модуль 1.				
Теоретичні засади політичної психології				
Тема 1. Вступ до політичної психології. Предмет політичної психології	2/2/4	Знання психологічних аспектів, факторів й складових політики як предмета політичної психології. Розуміння особливостей методів політичної психології та ситуацій їх застосування. Розвиток уміння вирізняти політичну психологію і її місце в системі психологічних знань. Політична психологія та психологія політики: діалектика понять.	Аналіз методів політичної психології: аналіз статистичних даних. Опитування (анкетування, інтерв'ювання). Фокус-групи. Метод асоціацій. Психобіографія. Тестування. Метод експертних оцінок.	Усне опитування 3 бали
			Аналіз структури політичної психології: психологія політичної діяльності. психологія малих груп в політиці, психологія великих груп в політиці, психологія окремої політичної особистості, масова психологія та масові настрої в політиці.	Письмова перевірка завдань 3 бали
			Написання есе «Історія становлення політичної психології як науки. Психологічні та політологічні засади політичної психології».	Перевірка письмового виконання завдання на ЕНК 2 бали

Тема 2. Основні поняття та категорії політичної психології. як логічний і методологічний апарат	2/2/4	Розвиток уміння аналізувати базові категорії політичної психології. Знання основних механізмів функціонування, динаміки розвитку та функціональних форм політичної свідомості.	Аналіз політичної свідомості: визначення, зміст, міждисциплінарна сутність, зв'язок з іншими поняттями і категоріями. Масова, групова, індивідуальна політична свідомість.	Усне опитування 3 бали
		Розуміння структури і базових елементів політичної культури: Характеристики політичної культури. Їх динамічність та інерційність. Механізми передавання та оновлення.	Аналіз неусвідомлюваного у психіці людини та його дослідження джерел формування політичної самосвідомості: механізмів соціального порівняння як основних факторів формування політичної самосвідомості.	Перевірка виконання письмових завдань 3 бали
		Уміння добирати методи дослідження політичної культури.	З'ясування та обґрунтування зв'язку понять «політична самосвідомість» та «політичне самовизначення». Колективне несвідоме в політиці. Структура колективного позасвідомого та масова поведінка. Вплив колективного несвідомого на індивідуальну свідомість, його роль на різних етапах історії політики.	Перевірка письмового виконання завдання на ЕНК 2 бали
Тема 3. Політика як об'єкт політичної психології	2/2/4	Розвиток уміння аналізувати політику як особливий вид діяльності, як галузь суб'єктивної самореалізації людини.	Аналіз категорії політики в психологічній науці. Політика як система суспільних відносин і взаємодії. Інституційний та	Усне опитування 3 бали

		Знання сутності психологізації політичного життя; психології творення, поширення політики підкорення. Соціально-психологічні чинники ефективної політичної діяльності. Уміння добирати ігри як інструменти розвитку політичної культури та тренажер громадянських компетентностей.	суб'єктний зріз політики.	
			Огляд методів дослідження психологічної структури політичної діяльності.	Письмова перевірка завдань 3 бали
			Аналіз особливості взаємодії політики з іншими сферами життєдіяльності. Політика і економіка. Політика і соціальна сфера. Політика і культура. Політика і мораль.	Перевірка письмового виконання завдання на ЕНК 3 бали
Тема 4. Політична психологія влади	2/2/4	Розвиток уміння аналізувати психологічний зміст влади. Знання сутності та структури влади. Уміння добирати методи дослідження національної еліти.	Аналіз специфіки політичної влади та її сприйняття. Суб'єкти політичної влади та їх сприймання. Суб'єктивний аспект владних відносин. Влада як інструмент. Влада як самоцінність. Концепції влади.	Усне опитування 3 бали
			Огляд методів дослідження мотивації влади, типів політичної еліти в Україні.	Перевірка письмового виконання методик 3 бали
			Аналіз особливостей політичної еліти, типологізації політичної еліти, функцій політичної еліти, типів політичної еліти в Україні.	Перевірка письмового виконання завдання на ЕНК 3 бали
Тема 5. Психологія політичної соціалізації особистості	2/24	Розвиток уміння аналізувати політичну соціалізацію: типи, етапи. Знання сутності	Аналіз особливостей політичної участі: позиції громадянина. Деякі особливості	Усне опитування 3 бали

		механізмів політичної соціалізації на загальносоціальному, соціально-психологічному та індивідуально-психологічному рівнях. Уміння добирати методи дослідження політико-психологічних якостей особистості.	політичної участі або неучасті в тоталітарному та демократичному суспільстві. Національна ідея та нормативний тип особистості.	
			Політичний «образ» як стержень політичної психології лідера.	Перевірка письмового виконання завдань 3 бали
			Психологічні прийоми впливу лідерів на громадян.	Перевірка письмового виконання завдання на ЕНК 3 бали
Тема 6. Політична психологія мас	2/2/4	Знання сутності масової політичної свідомості, її генезису, структури, рівнів і основних характеристик. Розуміння особливостей розвитку масової політичної свідомості. Уміння добирати й застосовувати методи дослідження масової політичної свідомості.	Теоретичний аналіз навчально-наукової літератури з проблеми ролі психології мас в динамічних політичних процесах. Основний зміст масової свідомості з позицій її носія. Інтуїтивність, гетерогенність, варіативність масової свідомості.	Усне опитування 3 бали
			Методики дослідження масової політичної свідомості.	Перевірка письмового виконання методик 3 бали
			Психологічні прийоми розвитку та впливу на масову свідомість і механізми такого впливу.	Перевірка письмового виконання завдання на ЕНК 3 бали
Тема 7. Політична психологія масової поведінки	2/2/4	Знання сутності масових настроїв як політико-психологічного феномену в житті суспільства. Визначення	Теоретичний аналіз навчально-наукової літератури з проблем визначення природи масових настроїв.	Усне опитування 3 бали
			Методики дослідження рівнів	Перевірка письмового

		природи масових настроїв. Розуміння особливостей взаємодії масових настроїв і політичної свідомості, політичної культури, політичної поведінки, політичної системи. Уміння добирати й застосовувати методи дослідження щодо ефективності видів психологічного впливу на індивідуальну і масову політичну поведінку. Розвиток уміння впливу на масові політичні настрої.	експресивності масових настроїв. Психологічні прийоми розвитку масових настроїв як основи масових політичних дій.	виконання методик 3 бали Перевірка письмового виконання завдання на ЕНК 3 бали
Тема 8. Проблема прогнозування розвитку масових настроїв	2/2/4	Знання сутності масових настроїв і масових політичних рухів. Розуміння особливостей стихійної політичної поведінки, її настроєвої та ситуативної обумовленості. Основні ознаки стихійної поведінки. Уміння добирати й застосовувати методи дослідження натовпу і закономірностей його поведінки.	Теоретичний аналіз навчально-наукової літератури з проблеми масових настроїв і процесів модифікації політичної системи.	Усне опитування 3 бали
			Методики дослідження масових настроїв і політичного мислення.	Перевірка письмового виконання методик 3 бали
			Психологічні прийоми впливу на електоральну поведінку громадян.	Перевірка письмового виконання завдання на ЕНК 3 бали
Проміжний контроль	1	Узагальнення набутих знань та умінь.	Виконати тест	Перевірка виконання тестів на ЕНК 30 балів

Змістовний модуль 2. Психологія політичного виявлення та соціально-політичні технології та їх використання

Тема 1. Психологія соціальних груп у політиці	2/2/4	Знання сутності групи як суб'єкта політики. Розуміння внутрішніх механізмів становлення політичної групи. Уміння добирати й застосовувати методи дослідження соціально-психологічних характеристик електорату, з'ясування психологічних типів.	Теоретичний аналіз навчально-наукової літератури з проблеми психологічних особливостей маргінальних груп та прошарків населення.	Усне опитування 4 бали
			Написання есе «Урахування соціально-психологічних особливостей малих груп в інтересах інформаційно-психологічного впливу».	Перевірка письмового виконання есе 3 бали
			Психологічні прийоми розвитку та впливу на політичні групові цінності, норми і зразки поведінки як основних компонентів групової ідеології.	Перевірка письмового виконання завдання на ЕНК 4 бали
Тема 2. Психологія політичного лідерства	2/2/4	Знання феномену лідерства як особливої проблеми політичної психології. Розуміння принципів психологічного розуміння явища політичного лідерства. Уміння добирати й застосовувати методи дослідження психологічних якостей політичного лідера.	Теоретичний аналіз навчально-наукової літератури з проблем лідерства як особливої проблеми політичної психології.	Усне опитування 4 бали
			Методики дослідження уявлень електорату щодо образу ідеального політичного лідера.	Перевірка письмового виконання методик 3 бали
			Психологічні прийоми розвитку основних складових образу лідера. «Я-концепція» і самооцінка лідера.	Перевірка письмового виконання завдання на ЕНК 4 бали

Тема 3. Технології іміджмейкерств а	2/2/4	Знання сутності іміджмейкерства. Уміння застосовувати іміджеві стратегії та розуміння їх специфіки. Розуміння моделей іміджевої компанії. Уміння добирати й застосовувати методи оцінювання сугестивності суб'єкта політики.	Теоретичний аналіз навчально-наукової літератури з проблем технологій іміджмейкерства.	Усне опитування 4 бали
			Деталізація, акцентування інформації та архаїзації як технології іміджмейкерства. Заміна цілей, дистанціювання та візуалізація як технології іміджмейкерства. НЛМ та впровадження моделей сприйняття як технології іміджмейкерства.	Перевірка письмового виконання методик 3 бали
			Психотренінгові методики: сугестивні технології маніпулятивного впливу.	Перевірка письмового виконання завдання на ЕНК 4 бали
Тема 4. Технології прийняття та впровадження політичних рішень	2/2/4	Знання сутності технологій прийняття та впровадження політичних рішень. Розуміння головних етапів прийняття політичного рішення. Циклів підготовки, прийняття та реалізації політичних рішень. Уміння добирати й застосовувати базові моделі прийняття політичних рішень.	Теоретичний аналіз навчально-наукової літератури з проблеми технології прийняття та впровадження політичних рішень.	Усне опитування 4 бали
			Методики дослідження психологічних характеристик, необхідних для прийняття ефективних управлінських рішень.	Перевірка письмового виконання методик 3 бали
			Розробка тренінгу «Формування психологічної готовності політичних лідерів до прийняття управлінських рішень в умовах організаційного розвитку».	Перевірка письмового виконання завдання на ЕНК 4 бали

Тема 5. Технології регулювання політичних конфліктів	2/2/4	Знання сутності політичних конфліктів та специфіки їх регулювання. Розуміння соціокультурного та соціопсихоло- гічного середовища на протікання та динаміку політичного конфлікту. Уміння добирати й застосовувати методи дослідження політичного конфлікту. Уміння розробляти рекомендації щодо регулювання конфліктів як засобу політичного маневрування.	Теоретичний аналіз навчально-наукової літератури з проблеми технологій регулювання політичних конфліктів.	Усне опитування 4 бали
			Методики дослідження політичного конфлікту.	Перевірка письмового виконання методик 3 бали
			Аналіз ролі медіатора в вирішенні конфліктів у політиці.	Перевірка письмового виконання завдання на ЕНК 4 бали
Тема 6. Технології проведення політичних переговорів та консультацій	2/2/4	Знання сутності переговорів як засобу регулювання розбіжностей сторін. Розуміння соціокультурних аспектів організації переговорів та консультацій, психологічна атмосфера їх проведення. Уміння добирати й застосовувати методи дослідження комунікативних навичок ведення переговорів.	Теоретичний аналіз навчально-наукової літератури з проблеми технологій проведення політичних переговорів та консультацій.	Усне опитування 4 бали
			Методики дослідження комунікативних навичок ведення політичних переговорів.	Перевірка письмового виконання методик 3 бали
			Психологічні прийоми формування комунікативних навичок ведення політичних переговорів.	Перевірка письмового виконання завдання на ЕНК 4 бали
Тема 7. Технологія організації виборчої кампанії	2/2/4	Знання сутності технологій організації виборчої кампанії. Розуміння стратегії виборчої кампанії,	Теоретичний аналіз навчально-наукової літератури з проблеми технологій організації виборчої кампанії	Усне опитування 4 бали

		її можливостей і принципів. Уміння підготовки "сюжету компанії". Розробка тактики виборчої компанії.	Методики дослідження критеріїв оцінки потенціального претендента в команду.	Перевірка письмового виконання методик 3 балів
			Фокус-група як метод глибинного маркетингового дослідження.	Перевірка письмового виконання завдання на ЕНК 4 бали
Проміжний контроль	1	Узагальнення набутих знань та умінь.	Виконати тест	Перевірка виконання тестів на ЕНК 30 балів
Всього за 6 семестр				70
Екзамен		Розуміння сутності й особливостей психіки та її явищ, можливостей їх вивчення та розвитку.	Виконати тест, пройти усну співбесіду за відкритими питаннями тесту.	30
Всього за курс				100

ПОЛІТИКА ОЦІНЮВАННЯ

<i>Політика щодо дедлайнів та перескладання:</i>	<p>Відтермінування здачі завдань самостійної роботи, практичних занять у випадках хвороби чи якоїсь іншої вагомої для студента причини може бути дозволене за умови надання необхідної документації.</p> <p>Відтермінування здачі екзамену може бути дозволене за умови погодження з деканатом.</p> <p>Проведення навчальних занять, терміни та умови виконання навчальних завдань можуть бути адаптовані до запитів студентів із документально підтвердженими особливими потребами. Відповідальністю студента залишається вчасне надання таких документів.</p>
<i>Політика щодо академічної доброчесності:</i>	<p>Вступаючи на цей курс, студенти повинні дотримуватися норм поведінки, прописаних у Положенні про академічну доброчесність у Національному університеті біоресурсів і природокористування України (https://nubip.edu.ua/node/12654).</p> <p>Ви повинні знати та дотримуватись академічної доброчесності з усіх питань цього курсу. Порушення академічної доброчесності тягне за собою академічну відповідальність.</p>
<i>Політика щодо відвідування:</i>	<p>Відвідування лекцій та практичних занять з курсу є обов'язковим, воно забезпечує краще розуміння матеріалу, дає можливість простежити зв'язок між теоретичною інформацією та її прикладним аспектом, сформулювати систему знань та ґрунтовно підготуватись до екзамену.</p> <p>За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, міжнародне стажування) навчання може відбуватись індивідуально (в онлайн формі за погодженням із деканом факультету).</p>

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Рейтинг здобувача вищої освіти, бали	Оцінка національна за результати складання екзаменів заліків	
	екзаменів	заліків
90-100	відмінно	зараховано
74-89	добре	
60-73	задовільно	
0-59	незадовільно	не зараховано

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основні

1. Головатий М. Ф. Політична психологія: підручник. К.: ЦУЛ, 2009. 400 с.
2. Козирев М. П. Політична психологія: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 648 с.
3. Лозинський О. М. Політична психологія: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 228 с.
4. Матвеев С. О. Політична психологія: навч. посібник. С. О. Матвеев, О. В. Добродум, О. В. Димова; С. О. Матвеев. К.: ЦУЛ, 2003. 216 с.
5. Пірен М. І. Основи політичної психології: навч. посібник. Київ: Міленіум, 2003. 418 с.
6. Політична психологія: конспект лекцій до навчального модуля. М. М. Логунова (уклад.); Українська Академія держ. управління при Президентові України. Київ: УАДУ, 2002. 64 с.
7. Скуловатова О. В. Політична психологія: навч. посіб. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 384 с. 13.
8. Юрій М. Ф., В. І. Павлюк Політична антропологія: навч. посібник. Київ: Дакор, 2008. 408 с.

Допоміжні

1. Авер'янова Н. Сучасна політична еліта: перспективи розвитку. *Ефективність державного управління*. Зб. наук. праць. 2015. Вип. 42. С. 29-38.
2. Сучасний тероризм – причини і прояви. Н. А. Агаєв, М. О. Карпов, В. В. Єфімов та ін. К.: «Молода нація», 2005. 109 с.
3. Арабчук Я. Роль політичних партій в соціалізації особистості. *Гілея: науковий вісник*. Вип. 74. К., 2013. С. 209-213.
4. Дембицька Н., Валюк О. Архітектоніка образу ефективного політика: репрезентації в політичній свідомості молоді. *Соц. психологія*. 2007. № 2. С. 27-40.
5. Бабієва А. Політичне насилля: теоретичний аспект. *Політичний менеджмент*. 2005. № 5. С. 161–168.
6. Баршиполець О. Т. Брехня в інформаційному просторі та міжособовій комунікації: монографія. НАПН України, Інст.-т соц. та політ. психології. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 648 с.
7. Бахчеван Є. Ф. Основні поняття та характеристики сучасного тероризму. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 4. С. 29–32.
8. Бойко-Бузиль Ю. Ю. Категорія правосвідомості та її сутність. *Правові реформи в Україні: збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-теоретичної конференції* (м. Київ, 16 жовтня 2013 року). К.: НАВС, 2013. 347 с.
9. Бульбенюк С. Психологічний вплив атрибутивних властивостей форм політичної влади. *Політичний менеджмент*. 2012. № 1/2 (52/53). С. 74-81.
10. Траверсе Т. М. Політична психологія: навчальний посібник. Київ: Парламентське вид-во, 2013. 240 с.

Інформаційні ресурси

1. Акайомова А. Політична реклама як процес комунікації. *Віче*. 2011. № 6, березень-24 лютого 2015 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/2468/> (дата звернення: 18.04.2023).

2. Негативні психологічні явища у політико-правовій сфері в умовах воєнного конфлікту / В. М. Духневич, О. М. Кочубейник, О. Ю. Осадько, З. Ф. Сіверс; за наук. ред. В. М. Духневича ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2020. 188 с. Режим доступу: <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/DukhnevichMon-maket-1.pdf> (дата звернення: 11.04.2023).
3. Сахань О. М. Непотизм як деструктивна складова сучасної політичної культури України. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2016. № 2 (29). С. 286–293. Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/nepotizm-yak-destruktivna-skladova-suchasnoyi-politichnoyi-kulturi-ukrayini> (дата звернення: 11.04.2023).
4. Соціально-психологічні ресурси розвитку громадянської компетентності майбутніх педагогів: практичний посібник / С. І. Позняк, М. Ю Сидоркіна, І. В. Остапенко, А. О. Краснякова, О. М. Скар; за наук. ред. С. І. Позняк ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2022. 172 с. Режим доступу: <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/sprrgkmp-2022.pdf> (дата звернення: 11.04.2023).
5. Фокус-групи "Думки та настрої жителів окупованих територій". URL: Режим доступу: <https://www.uifuture.org/publications/reports/24336-dumky/ta/nastroi/jyteliv/okupovanuch/terytoriy> (дата звернення: 11.04.2023).
6. Череповська Н., Дідик Н.. Медіапсихологічні ресурси подолання травми війни: практичний посібник / уклад. Н. Череповська ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2020. 210 с. Режим доступу: <https://ispp.org.ua/2021/03/01/n-cherepovska-n-didik-praktichnij-posibnik-mediapsixologichni-resursi-podolannya-travmi-vijni/>(дата звернення: 11.04.2023).
7. Di Turi F. La nuova Russia. Differenze tra il nichilismo europeo e quello russo (8). URL: Режим доступу: <https://dasandere.it/la-nuova-russia-differenze-tra-il-nichilismoeuropeo-e-quello-russo/> (дата звернення: 18.04.2023).
8. Research Paper, 2012. No. WP BRP, 6. Series: Sociology, Moscow: NRU HSE, 02/2012. SSRN-id2011004. ULR: Режим доступу: <http://ssrn.com/abstract=2011004> (дата звернення: 11.04.2023).